

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРФІЛОСОФІЇ О.ШПЕНГЛЕРА У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ПАРАДИГМ НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

пошук пріоритетів – // *Філософія освіти*. – К., 2005.

2. Аренд Х. *Криза виховання і освіти між минулим і майбутнім* – К., 2002.

3. Дубасенюк О. *Практикум з педагогіки*. –

К., 2004.

4. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології*. – К., 2004.

5. Вишневський О.І. *Теоретичні основи педагогіки*. – Дрогобич, 2001.

Лілія Косар, аспірантка кафедри етика, естетика та культурологія
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРФІЛОСОФІЇ О.ШПЕНГЛЕРА У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ПАРАДИГМ НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

У статті йдеться про те, що Шпенглер був серед перших, хто змістовно розвів поняття “культура” і “цивілізація”, саме це розмежування культури і цивілізації може бути індикатором, що виявляє розколотість, відчуженість предметного суцього у соціокультурному середовищі Західної Європи межі ХІХ – ХХ ст.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з засадничих ідей модерного світу стала специфіка осягнення культури і простору, який охоплюється нею. Вся людська діяльність розуміється і здійснюється як культура. “Культура є реалізацією верховних цінностей шляхом турботи про найвищі блага людини. У сутності культури закладено, що подібна турбота зі свого боку починає турбуватися про саму себе і так стає культурною політикою” [1, 42].

Дане положення Хайдеггера стає ключовим для розуміння витоків власне аксіології як галузі досліджень у ХІХ столітті. Воно вказує на засадничий зв’язок *культури, блага і цінностей* у світі, де вони втратили безумовну єдність і невимовність, безпосередню значущість і дієвість.

У цей час вперше постає філософія культури, де предметом розгляду виступає культура як простір духовних імпульсів, які визначають поле її існування. Це є можливим через відсторонення людини від буття суцього. Ніколи до цього часу культура не була предметом уваги та спеціального дослідження. Дійсно, лише тоді, коли простір, який зараз вважається “культурним”, терпить поразку чи розладжується, чи йому кинуть виклик, на який він не може відповісти, саме тоді приходять рефлексія щодо феномену культури. “Філософія культури постає у функції не стільки знання про культуру, скільки *культурної самосвідомості*, тобто усвідомлення людиною своєї культурної ідентичності” [2, 570].

Примітно, що рефлексії щодо історії та

культури мають суперечливий характер. З одного боку, ХІХ століття прагне розділити науки про природу і науки про культуру, відмежовуючи специфіку філософського знання від наукового. Але тут же інтелектуальна думка заходу в сфері філософії культури претендує на наукову об’єктивність, що проявляється, серед іншого, у прагненні подолати європоцентризм, але, так і не усвідомлюючи цього, залишається на його ж позиціях. Таким чином, філософське знання про простір культури не виходить за межі власне культурного горизонту того світу, до якого належить мислитель, а отже, світу європейського.

Мета статті. Дослідити філософію культури першої половини ХХ ст. Визначити, чим була культура і цивілізація для Шпенглера.

Виклад основного матеріалу. Філософія культури першої половини ХХ ст. прагнула “схопити” дух культури, дослідити живу тканину культуротворення. Не дивно, що дослідники намагалися поглянути на феномен культури через призму органічності, не в сенсі природничонаукових органічних форм, а в руслі і традиції західноєвропейської філософії життя. З чисто природного людського існування виростають як організми – культури, як самостійні форми життя, що мають і початок, і кінець. За Шпенглером, існування кожної такої культурної цілісності визначається необхідністю деякого тотального процесу.

О.Шпенглер дає одні з найвичерпніших відповідей на питання про смислоутворюючий, ціннісний простір людської культури. Власне

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРФІЛОСОФІЇ О.ШПЕНГЛЕРА У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ПАРАДИГМ НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

Шпенглер був серед перших, хто взагалі змістовно розвів поняття “культура” і “цивілізація”, надавши кожному з них особливого наповнення, вкрай важливого для осмислення ціннісного простору культури. Саме це розмежування культури і цивілізації також може бути індикатором, що виявляє розколотість, відчуженість предметного сущого (М. Гайдеггер) у соціокультурному середовищі Західної Європи межі ХІХ – ХХ ст.

Культура для Шпенглера – це індивід, історико-культурна цілісність, що склалися історично. Це першофеномен будь-якої історії світу. Кожна культура розкривається нам у своєму власному неповторному контексті. Народження культури відбувається в тимуть, коли з первісно-душевного стану вічно дитячого людства народжується юна велика душа. Ця душа розквітає на своєму власному ландшафті, з яким вона тісно пов’язана. Душа реалізує себе, свої можливості у вигляді народів, віровчень, держав, мов, наук, мистецтв. Після цього душа вмирає, повертаючись у свою первинну душевну стихію. Життя цієї душі протікає протягом кількох епох, постійно вдосконалюючись. Життя – це внутрішня пристрасна боротьба за утвердження ідеї проти зовнішніх сил хаосу і відсутності внутрішньої свідомості.

Для Шпенглера кожна велика культура має свій першообраз, чистий тип чи ідеальну форму. Кожній з них притаманні особливе свідчання, особливе бажання, надії і пристрасті. Культура – це творчість. Шпенглер не проводить межі між культурою і тим, що нею не є. Для нього це система, в якій взаємодіють всі сторони життя суспільства: техніка і політика, художня культура і державне правління, моральнісні ідеали і військова справа. Вона збігається з життям суспільства і історичним процесом в цілому. Через інтерпретацію культури бачиться і розуміється сам рух історії, її логіка. Цей рух розглядається як перетворення і розвиток культурно-історичних форм, які характерні для епохи певними внутрішніми єдностями форм мислення, єдністю стилю епохи, що викарбувані у формах економічного, політичного, релігійного, художнього, практичного життя. Культура – це перш за все творче начало, що втілюється у “величній” музиці, “величній” архітектурі, літературі і філософії. У них є душа, внутрішній сокровенний смисл, неповторний стиль. Кожна культура реалізовується в матерії і просторі, з якими вона глибоко символічно зв’язана. Момент, до якого досягнута мета і ідея, реалізовані всі можливості культури, коли вона застигає, відмирає, постає переломним. Після цього настає цивілізація.

Таким чином, культурний організм оперує певним набором “прасимволів”, що лежать в його основі. За Шпенглером, вони не подаються лише у чистому вигляді, але пронизують собою всі складові елементи даної культури. Прасимволи “пульсують у відчутті форми кожної людини, кожної спільноти, стадії, доби і диктують їм стиль всієї сукупності життєвих проявів. Стиль криється у формі держави, в релігійних міфах і культах, в ідеалах етики, формах живопису, музики і поезії, в основних поняттях будь-якої науки, але не вичерпується ними... Кожний окремий символ сповіщає про нього, але звертаючись до внутрішнього відчуття, а не до розсудку” [3, 338]. Правомірно говорити про прасимволи як про цінності, засадничі для певної культури. Шпенглерівський “високий стиль” може бути потлумачений нами як сприйнятливність високих (засадничих) цінностей.

Цивілізація є завершенням культури. Кожна культура завершується своєю власною цивілізацією. За доби цивілізації культивується бездушна філософія, чуттєве мистецтво, що розпалює тваринні пристрасті; право регулює відносини між людьми і богами; люди цінують лише матеріальне; життя переміщується в “світове місто”; холодний практичний інтелект заміщує пристрасну і шляхетну духовність; атеїзм витісняє релігію, а гроші стають універсальною цінністю, позбавленою життєвого зв’язку з родючістю землі, талантом і працелюбством. Влада – політична, економічна, військова, адміністративно-державна – є для Шпенглера головною ознакою імперіалізму на стадії перетворення будь-якої культури на цивілізацію.

Урбанізація мегаполісів, опозиція “центру” і “провінції” – це ознаки цивілізації. Центр, чи “світове місто” вбирає в себе і зосереджує в собі життя цілої країни. Духовні, політичні, економічні рішення приймають не вся країна, а декілька “світових міст”, які поглинають найкращий людський матеріал країни, і вона редукується до статусу провінції. У світовому місті не існує народу, а є лише маса. Вона не пам’ятає і не вшановує традицій, веде боротьбу проти них і, таким чином, бореться проти культури. Їй притаманні гостра і холодна розсудливість, натуралізм.

Усе це – завершення культури, це пізня і позбавлена майбутнього, однак неминуха форма людського існування. Тим не менше, для Шпенглера цивілізації є органічним моментом природного, незважаючи на перетвореність форм, продовження життя. Це послідовне збідніння

